

«ΤΟ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΣΤΑ ΕΠΙΤΑΝΗΣΑ»

Ανδρέας Τζαναβάρης

A.M. 300225

«Νεότερη Ελληνική Πολιτική Ιστορία»

Χειμερινό Εξάμηνο 2012-3

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Κεφάλαιο	Σελίδα
Περιεχόμενα	1
1 Εισαγωγή	2
2.1 Τα Επτάνησα	3-9
2.1.1 Επτανησιακή Ιστορική Αναδρομή	3-5
2.1.2 Ριζοσπαστικό Κίνημα: Προϊστορία και Κοινωνικές Προκείμενες.	5-9
2.2 Το Ριζοσπαστικό Κόμμα	9-17
2.2.1 Η ίδρυση	9-12
2.2.2 Επτανησιακή Βουλή και δράση των Ριζοσπαστών	12-17
2.3 Τελική Φάση. Από τον Γλάδστονα στον Γεώργιο.	17- 21
2.3.1 Αλλαγή του διεθνούς περιβάλλοντος	17-18
2.3.2 Το Σχίσμα	18-21
3. Επίλογος	21-24
Βιβλιογραφία	25

1. Εισαγωγή

Το ζήτημα του επτανησιακού ριζοσπαστισμού αποτελεί ένα από τα ιδιαιτέρως ενδιαφέροντα θέματα της ελληνικής ιστορίας του 19^{ου} αιώνα. Η κοινωνική εξέλιξη των Επτανήσων διαφοροποιείται εμφανώς από αυτή της κυρίως Ελλάδας, καθώς το πολιτικό καθεστώς των νήσων, καθ' όλη την διάρκεια των αιώνων που παρεμβλήθηκαν από την πτώση του Βυζαντίου μέχρι και την Ένωση το 1864, συνέδεσε την γεωγραφική αυτή επικράτεια με τρόπο άρρηκτο με την δυτική Ευρώπη και τα εκεί τεκταινόμενα. Την αναγέννηση των γραμμάτων και των τεχνών, τον διαφωτισμό μα και την έμπρακτη αμφισβήτηση του πολιτικοκοινωνικού status quo που προέκυψε από την γαλλική επανάσταση, την άνοδο της αστικής τάξης στην εξουσία μα και την «Άνοιξη των λαών» του 1848.

Ένα από τα σημεία που επιτρέπουν την υποστασιοποίηση της σύνδεσης αυτής είναι οι τάξεις μα και η ταξική πάλη, όπως αυτή εκφράστηκε. Στα Επτάνησα ο ερευνητής μπορεί να παρατηρήσει μια ξεκάθαρα δυτικότροπη ταξική στρωμάτωση, απόλυτα συμβατή και αναλύσιμη με βάση το υπόδειγμα της αντίστοιχης ευρωπαϊκής, κάτι που στην υπόλοιπη ελληνική επικράτεια δεν φάνηκε παρά-και πάλι αμυδρά- στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Επίδικο της εργασίας είναι να καταδείξει τις ιδιαίτερες αυτές κοινωνικές καταβολές και συνισταμένες. Να ερευνήσει αν πράγματι το επτανησιακό σύστημα πλησιάζει το ευρωπαϊκό, και αν κάτι τέτοιο ισχύει, πως επηρεάστηκε από την ύπαρξη του στο μεταίχμιο των δύο συστημάτων. Πιο συγκεκριμένο αντικείμενο έρευνας θα είναι το Ριζοσπαστικό κόμμα, το πρώτου κόμμα αρχών που ιδρύθηκε στην Ελληνική πολιτική ιστορία. Ποιές οι συνθήκες ανάπτυξης του, ποιοι οι ατραποί που ακολούθησε εξελισσόμενο, μα και πώς αιτιολογούνται οι βασικές τομές στην ιστορία αυτού, πάντα στα πλαίσια μια προσπάθειας κοινωνικής γείωσης των κομβικών επιλογών.

Για να επιτραπεί στον αναγνώστη η πληρέστερη κατανόηση του ζητήματος θα επιδιώξω την διάρθρωση της εργασίας επι δύο αξόνων. Ενός ιστοριογραφικού και ενός κοινωνικά και πολιτικά αναλυτικού. Η επιτυχία του πρώτου αυτού - ιστοριογραφικού -σκέλους, θα επιτρέψει στον αναγνώστη να παρακολουθήσει την καθώς και να κατανοήσει τον δεύτερο άξονα της εργασίας. Η επιτυχία του δεύτερου θα επιτρέψει στον αναγνώστη να αντιληφθεί την μηχανική πίσω από τον πρώτο άξονα. Η επιτυχής παρουσίαση και ανάλυση των δύο αυτών, ανατροφοδοτούμενων,

αξόνων θα επιτρέψει την βαθύτερη κατανόηση μερικών σημείων κρίσιμων, που υπερβαίνουν την αφήγηση της τοπικής ιστορίας των νήσων. Αφενός την ιστορία του Ριζοσπαστικού κόμματος, απόγονο του ευρωπαϊκού διαφωτισμού και τεκνό των κοινωνικών διαιρετικών τομών της εποχής του, όσων αυτό πρέσβευε. Την πορεία της αστικής μεταρρύθμισης και επανάστασης στο ελληνικό παράδειγμα. Αφετέρου έναν άξονα σύγκρισης με την ελληνική κοινωνία της περιόδου. Οι συγκλίσεις, αποκλίσεις και εν γένει οι διαφοροποιήσεις που παρουσιάζει το επτανησιακό φαινόμενο, και το πώς αλληλεπιδρά με το πολιτικό corpus της μητέρας Ελλάδας μπορεί να δώσει ιδιαίτερος ενδιαφέροντα συμπεράσματα στον ερευνητή. Τέλος το πιο ενδιαφέρον είναι αυτό. Να καταδειχθεί πως από την κοινή μήτρα του διαφωτισμού και του Ρομαντισμού, γεννήθηκαν τόσο διαφορετικές ερμηνείες και φαινόμενα. Και αν αυτό πετύχει, τότε ο αναγνώστης θα έχει αποκομίσει από αυτές τις σελίδες ένα πραγματικά σημαντικό κέρδος.

2.1 Τα Επτάνησα

2.1.1 Επτανησιακή ιστορική αναδρομή

Τα Επτάνησα, λόγω γεωγραφικής θέσης αποτέλεσαν από την αρχαιότητα χώρο υψηλής στρατηγικής σημασίας, με αποτέλεσμα την πληθώρα κατακτητών. Λίγο πριν από την πτώση του Βυζαντίου, τα νησιά αυτά περνάν στην κτήση των Ενετών, οι οποίοι με μικρά και σποραδικά διαλλείματα (200ετη κατάκτηση της Αγίας Μαύρας¹ από τους Τούρκους- καθώς και σποραδικές κτήσεις των Λομβαρδών) θα αποτελέσουν την εξουσιαστική αρχή μέχρι και το 1797. Το 1797, η ναπολεόντειος Γαλλία υποτάσσει το Λιοντάρι του Αγίου Μάρκου με την συνθήκη του Campo Formio. Ως αποτέλεσμα τα Ιόνια προσαρτούνται από την Γαλλία, κατάσταση που θα διαρκέσει έως και το 1799. Το 1799, μετά την ήττα των Γάλλων από τον ρωσσοοθωμανικό στόλο, ιδρύεται για πρώτη φορά η Επτάνησος πολιτεία, πολιτικό μόρφωμα αυτοδιοικούμενο, υπό την προστασία όλων των ευρωπαϊκών μεγάλων δυνάμεων. Το 1807, τα Επτάνησα επαναπροσαρτώνται στην Γαλλία, κατάσταση που θα διαρκέσει ωστόσο για πολύ λίγο, καθώς οι Άγγλοι τα κατακτούν προοδευτικά, από το 1809 έως και την οριστική επικράτηση τους, με την κατάκτηση της Κέρκυρας, το 1814. Με την συνθήκη των Παρισίων στις 5-11-1815 ιδρύεται το κράτος των «Ηνωμένων Πολιτειών των Ιονίων Νήσων» (“Stati Uniti delle Isole Ionie”) κράτος

¹ Αγια Μαυρα ήταν το όνομα της Λευκάδας, από το λατινικό Santa Maura.

θεωρητικά ελεύθερο και ανεξάρτητο, στην πράξη ωστόσο υπό την προστασία και την άμεση και αμεσολάβητη δικαιοδοσία της Αγγλίας. Η Επτανήσος πολιτεία προικοδοτείται από την Αγγλία με έναν αυταρχικό διοικητή, τον Sir Thomas Maitland, και ένα ανελεύθερο σύνταγμα, αυτό του 1817.²

Αξίζει εδώ να αναφερθούμε εν συντομία σε κάποια σημεία ενδιαφέροντος. Την περίοδο του 1797-1799 με την κτήση των Ιονίων απ τους Γάλλους, δεν έχουμε μια αυτονόμηση των νησιών και εγκατάσταση φιλογαλλικής κυβέρνησης, όπως συνηθίζονταν να συμβαίνει, αλλά την ένταξη τους στην γαλλική επικράτεια ως επαρχία. Ιδιαίτερη ήταν η σημασία που ο Ναπολέοντας έδινε στα νησιά αυτά, και πρωτίστως στην Κέρκυρα. Η κυριαρχία επί του νησιού ήταν κρίσιμη για την ναυτική επικοινωνία των λιμανιών της βόρειας Ιταλίας με την υπόλοιπη ανατολική μεσόγειο. Η κομβική της θέση, μα και των Επτανήσων εν τω συνόλω τους, εξηγεί και την ανάμειξη των Άγγλων το 1815 σε έναν χώρο που δεν είχαν κάποια παράδοση. Αξίζει εδώ να αναφερθεί πως, η εισαγωγή του επαναστατικού συντάγματος της γαλλικής πολιτείας το 1797 μα και η κυριαρχία των Γάλλων, ήταν κρίσιμο σημείο για την αριστοκρατία της γης. Κάπου εκεί, και στην εισαγωγή ενός «επαναστατικού» συστήματος-κοινωνικού μα και διοικητικής οργάνωσης- πρέπει να εντοπίσουμε και την απαρχή της εντονότερης φάσης αμφισβήτησης του υπάρχοντος συστήματος από την πλευρά των αστών και των λαϊκών στρωμάτων. και την παράλληλη διεκδίκηση μεγαλύτερου μεριδίου εξουσίας.

Πάγιο αίτημα των Επτανησίων ήταν η επιδίωξη για ενίσχυση του εκπαιδευτικού συστήματος. Ο πρώτος σχεδιασμός για την ύπαρξη πανεπιστημιακής εκπαίδευσης υπήρξε από το 1808. Όμως μόνο το 1824 επιτεύχθηκε η ίδρυση ανώτατου ιδρύματος στην Κέρκυρα. Η αναβάθμιση του μορφωτικού επιπέδου μερίδας των επτανησίων- μην ξεχνάμε πως πολύ λίγες δυνατότητες είχαν οι αγρότες³ της εποχής να μορφωθούν- σε συνδυασμό με την έλευση διανοούμενων από την γύρω περιοχή, λόγω των αναταράξεων που επικρατούν, και το άνοιγμα τυπογραφείου ήδη από την εποχή της δεύτερης γαλλικής κυριαρχίας, έμελε να έχουν καταλυτική σημασία στην ανάπτυξη της διαφώτισης. Οι αντικειμενικές αυτές συνθήκες, καθώς

² Περισσότερες λεπτομέρειες για την ιστορική πορεία των Επτανήσων στο κείμενο του Νικόλαου Μοσχονά *Το Ιόνιο κράτος και οι αγώνες των Επτανησίων*, στην *Ιστορία του ελληνικού έθνους, τόμος ΙΓ*, Σελ 202-2117, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1977, όπως και στο βιβλίο που εξέδωσε η περιφέρεια των Ιονίων νήσων με ονομασία *Ιόνιοι Νήσοι. Ιστορία και πολιτισμός*, το κεφάλαιο που επιμελείται η Νικία Λούντζη με τίτλο «Από τους γάλλους δημοκρατικούς έως τον 21^ο αιώνα», σελ 97-117.

³ Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι στα Επτάνησα επικρατεί ένα κοινωνικό σχήμα, μάλλον απότοκο δυτικών επιρροών, στο οποίο ο πάροικος της πόλης (συνήθως χωρικός, ασχέτως με το μέγεθος της κτήσης του) είναι μειωμένης κοινωνικής υπόληψης, σε αντίθεση με τους «αστούς»- με την κυριολεκτική σημασία του όρου- οι οποίοι χαίρουν αυξημένης υπόληψης. Αυτό το σχήμα προξένησε ιδιαίτερες δυσκολίες στις αθηναϊκές εφημερίδες στην περιγραφή των κοινωνικών θεμάτων των Επτανήσων.

και το ότι τα Επτάνησα βρίσκονταν σε συνεχή επαφή με την κυρίως ειπείν Ευρώπη, επέτρεψαν στην «Άνοιξη των Λαών» του 1848 να ξεσπάσει και εκεί, επιτυγχάνοντας αλλαγές κρίσιμες- για τις οποίες ωστόσο θα μιλήσουμε αργότερα.

2..1.2 Ριζοσπαστικό Κίνημα- Προϊστορία και Κοινωνικές προκείμενες

Οι ριζοσπάστες συνύφαναν την ύπαρξη τους, με τις κοινωνικά επαναστατικές διαδικασίες που ξεκινούν περίπου στις αρχές του 19^{ου} αιώνα καθώς αποτέλεσαν προϊόντα αλλά συνάμα και εκφραστές αυτών. Την περίοδο αυτή στην επτανησιακή κοινωνία συναντάμε την ακόλουθη δόμηση. Στο υψηλότερο σκαλί της πυραμίδας βρίσκεται η ξένη διοικητική αριστοκρατία. Στην εποχή της αγγλικής κυριαρχίας, στελεχώνεται από τον Αρμωστή και έναν κλειστό κύκλο υψηλά ιστάμενων υπευθύνων «τοποτηρητών», με πολύ πλατειές αρμοδιότητες. Κάτω από αυτή βρίσκεται η ντόπια διοικητική αριστοκρατία. Χαρακτηρίζεται από μια σχέση εξάρτησης προς την ξένη, καθώς από αυτή αντλεί την ισχύ της και, κυρίαρχα, αποκτά λόγο ύπαρξης. Η ντόπια αυτή αριστοκρατία είναι γαιοκτητική. Θα μπορούσαμε να πούμε, ωστόσο, ότι η ευρεία κτήση γης δεν ήταν το μόνο έρεισμα της εξουσίας της. Η εδραίωση της δια μέσω ενός συστήματος κοινωνικού status quo⁴, λειτούργησε επικουρικά στην διαμόρφωση και την στερεοποίηση της κοινωνικής αυτής διαστρωμάτωσης⁵.

Την τάξη των ευγενών την ακολουθεί η συνεχώς ανερχόμενη τάξη των αστών, που, ακολουθώντας το ευρωπαϊκό παράδειγμα, αποτέλεσε τον παράγοντα της σταδιακής εξέλιξης του πολιτικού⁶. Πιο συγκεκριμένα, η κλιμακωτή ενεργοποίηση της, ξεκινώντας από το «Ρεμπελιό των ποπολάρων» στην Ζάκυνθο το 1624 και την εξέγερση του 1640 στην Κέρκυρα, και καταλήγοντας στις μάχες που δίνονταν εντός του κοινοβουλίου, ειδικά από το σύνταγμα του 1849 και μετά, είναι η τάξη που δίνει την ένταση και τον χαρακτήρα στις κοινωνικές συγκρούσεις.

Τέλος η αγροτική τάξη, παρά την αριθμητική της κυριαρχία, έχει πολύ χαμηλό επίπεδο κοινωνικής πρωτοβουλίας και ενεργητικότητας. Η χωροταξική απομόνωση της από το κέντρο των αποφάσεων(βλ υποσημείωση 3) ουσιαστικά συνέβαλε σε

⁴Libro d'oro λέγονταν στα Επτάνησα το «αρχοντολόγιο», κατάλογος στον οποίο η περίληψη του άρχοντα αναβάθμιζε τα κοινωνικά και πολιτικά του δικαιώματα.

⁵ Γεωργιος Ν. Λεοντσίνης *Ζητήματα Επτανησιακής Κοινωνικής Ιστορίας ΤομοςΑ*. Αθήνα, Εκδόσεις Αφοι Τολίδη, 2003, σελ 244.

⁶ Στο ίδιο, σελ 247-248.

έναν έντονο περιορισμό της. Αυτό, σε συσχέτιση με κάποιες περεταίρω αντικειμενικές συνθήκες που αφορούν τον τρόπο με τον οποίο η αστική τάξη αντιμετώπισε- και σε έναν μεγάλο βαθμό ενσωμάτωσε- τα κοινωνικά αιτήματα των αγροτών της στέρησε την δυνατότητα πρωταγωνιστικής συμμετοχής στις εξελίξεις. Το αυτόνομο αγροτικό κίνημα, πρόβαλε με τρόπο εμφατικότερο όταν, μετά την νίκη των αστών και την θεσμοθέτηση συντάγματος το 1817. Οι αστοί διαδραματίζουν πλέον ενεργότερο ρόλο στην νομή της εξουσίας κάτι που σηματοδοτεί το τέλος των κοινών αστικοαγροτικών κινήματων και εξεγέρσεων. Έτσι έχουμε ξεκάθαρα αγροτικά κινήματα το 1812 στα Κύθηρα το 1819 στην Λευκάδα και από το 1833-1849 σε Ζάκυνθο και Κεφαλονιά⁷. Οι αγροτικές επαναστάσεις αφορούνται από τις επαχθείς αγροληπτικές σχέσεις. Η προβληματική σχέση εξάρτησης αγρολήπτη/γεωργού με τον γαιοκτήμονα και τα φεουδαλικά έθιμα, εξακολουθούν να χαρακτηρίζουν την επανησιακή γη ακόμα και μετά το 1841 και την ψήφιση της Νέας Αστικής νομοθεσίας⁸. Η διαμόρφωση ενός συστήματος εξόχως προβληματικού εκκινεί συνεχώς κοινωνικές αντιδράσεις και επαναστάσεις⁹

Πάνω σε αυτές τις συνθήκες πατά το κίνημα των ριζοσπαστών. Αφορμάται από το μίσος των Ιόνιων προς τον ξένο κατακτητή και τον δεσποτισμό του, που συνδυάζεται με το μίσος προς τους εντόπιους εξαρτώμενους τους, την «Νομπελέτσια». Πατάει στις διδαχές του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, που κοινωνήθηκαν στα Επτάνησα είτε μέσω των ευρωπαϊκών βιβλίων¹⁰ είτε μέσω των ανθρώπων των γραμμάτων και των τεχνών- Σολωμός, Φεραίος, Περραιβός κ.κ. Εμπνέεται από αστικοαγροτικές επαναστάσεις μα και την μετέπειτα αυτόνομη αγωνιστική πορεία των αγροτών που σε συνδυασμό με τα πλέον προοδευτικά κομμάτια της αστικής τάξης διαρθρώνουν ένα «Ριζοσπαστικό» μέτωπο, που εισηγείται όχι μονό την ένωση με την Ελλάδα αλλά και πλατειές κοινωνικές αλλαγές.

Ωστόσο δυο ακόμα σημεία μας λείπουν για την πλήρη κατανόηση των θεωρητικών προκειμένων που συγκροτούν τον πυρήνα του Ριζοσπαστισμού. Η αντίληψη τους για το έθνος καθώς και η ίδια η έννοια του Ριζοσπαστισμού ως πολιτικό κίνημα στην Ευρώπη της εποχής των ανατροπών. Όντας γνήσια τέκνα του ευρωπαϊκού ρομαντισμού, πάγια πίστη του οποίου ήταν η θέληση για αυτονομία και ανεξαρτησία των λαών, αντιδρώντας στην ξένη τυραννία, κατάσταση που έχει

⁷ Στο ίδιο, σελ 257.

⁸ Στο ενιαίο ελληνικό κράτος ο πρώτος Αστικός κώδικας ψηφίστηκε μόνο το 1940.

⁹ Στο ίδιο, σελ 265.

¹⁰ Για ένα πολύ μεγάλο διάστημα, για όλη δηλαδή την ενετική κατοχή, και μέχρι περίπου το 1850, τα επίσημα κείμενα είναι γραμμένα ή αποκλειστικά στα λατινικά και τα ιταλικά ή με συνδυαστική γραφή ελληνικών και αγγλικών. Αποτέλεσμα είναι η εξοικείωση μεγάλης μερίδας του πληθυσμού με κάποιες από τις κυριότερες γλώσσες γραφής των έργων της περιόδου του Διαφωτισμού

προκύψει παρά την θέληση των ίδιων και χωρίς να ρωτηθούν για αυτή, ατενίζουν την Ελλάδα ως μια άλλη γη της επαγγελίας, μέρος όπου θα μπορέσουν να βρουν σωτηρία από την καταπίεση, μα και κοινωνική δικαιοσύνη. Η Ελλάδα για αυτούς είναι το μέρος όπου θα μπορέσει να φυτευθεί ένα κράτος ελεύθερο, και αγωνίζονται με ασίγαστο πάθος για να πετύχουν την ένωση. Η φράση του Ηλία Ζερβού Ιακωβάτου, πρωτεργάτη του ριζοσπαστικού κινήματος, είναι χαρακτηριστική του αισθήματος υποδούλωσης, κοινωνικής και πολιτικής, που διαπλέει τους ριζοσπάστες. Έλεγε λοιπόν πώς:

«Η ιστορία της Επτανήσου δεν είναι τίποτε άλλο παρά μια ιστορία Υποδουλώσεως και εξανδραποδισμού»¹¹

Ο ρομαντισμός αυτός των επτανησίων διαφοροποιείται ωστόσο σε ένα σημείο από τον ευρωπαϊκό. Στην θέση του για την θρησκεία. Ενώ το ρομαντικό κίνημα στην Ευρώπη είτε αμφισβητεί είτε εναντιώνεται στην θέση της θρησκείας στην κοινωνία, στην επτανησιακή περίπτωση η θρησκεία και η προστασία της αποτελεί κεντρικό σημείο των θέσεων και των διεκδικήσεων των ντόπιων¹², σημείο που φέραν μαζί τους και μετά την είσοδο τους στο ελληνικό κοινοβούλιο. Οι λόγοι είναι διττοί. Αφενός λόγω της μεγάλης απόστασης των νησιών μεταξύ τους η κοινή αφήγηση που χρειαζόταν ήταν δύσκολο να βρεθεί σε μια ενιαία ιστορική μνήμη. Έτσι ο συνεκτικός κρίκος της κοινής καταγωγής μα και του κοινού μέλλοντος του, που νομοτελειακά θα κατέληγε στην ένωση με την ορθόδοξη μητέρα, ήταν η θρησκεία. Η θρησκεία κατάφερε να υπερβεί κοινωνικές διαιρέσεις, καταγωγή, και επιμέρους προβλήματα που δεν θα επέτρεπαν την κοινή πορεία προς την ένωση. Το δεύτερο σημείο είναι ο πραγματικός αντίκτυπος που είχε στα Επτάνησα. Ένα από τα σημεία που εκφράστηκε η ύπαρξη των ενετών στα Επτάνησα ήταν ο καθολικισμός. Η εναντίωση προς τους ενετούς λοιπόν συνδέθηκε άμεσα με την στήριξη της ορθοδοξίας, καταλήγοντας έτσι να είναι συγκροτησιακό σημείο των επτανησίων.¹³

Το δεύτερο σημείο είναι ο ίδιος ο Ριζοσπαστισμός. Στην εποχή που ερευνούμε ο όρος προέρχεται από τον γαλλικό όρο “radicalisme” και την αγγλική πολιτική

¹¹ Στο ίδιο, σελ 163. Από κείμενο που έστειλε ο ίδιος ώντας σε εξορία προς το ΙΟ΄ κοινοβούλιο, κείμενο που θεωρείται ορόσημο για το ριζοσπαστικό κόμμα.

¹² Βλέπε χαρακτηριστικά στο κείμενο της Δέσποινας Κατηφόρη «Οι Επτανήσιοι Βουλευτές στην πρώτη δεκαετία από την Ένωση», στο *Το Ιόνιο. Περιβάλλον- Κοινωνία-Πολιτισμός Πρακτικά Συμποσίου 1984*, Αθήνα, εκδ. Κέντρο Μελετών Ιονίου, 1984 σελ 102-103

¹³ Ένας από τους λόγους που οι Άγγλοι αντιμετώπιστηκαν με μετριοπάθεια, και όχι με εχθρότητα από τους κατοίκους της Κέρκυρας ήταν ο σεβασμός που ο Αρμοστής έδειξε στον Άγιο Σπυρίδωνα.

ορολογία.¹⁴ Στην Μεγάλη Βρετανία ο ριζοσπαστισμός αποτέλεσε την αριστερή τάση του φιλελευθερισμού. Στόχος η δημοκρατία και η κοινωνική δικαιοσύνη¹⁵. Στην περίπτωση της Γαλλίας ο ριζοσπαστισμός εμφανίζεται μετά την Ιουλιανή επανάσταση του 1830 και ειδικότερα μετά το 1843 με εκφραστές τους Ledru- Rollin και τον Louis Blanc, διαμορφώνοντας μια έννοια αρκετά κοντά σε αυτό που θα λέγαμε σήμερα «άκρος δημοκρατικός» ή « αριστερός δημοκράτης»¹⁶. Στην επτανησιακή περίπτωση ο τίτλος δεν δίνεται από τα ίδια τα μέλη του κόμματος ,ηγεσία ή βάση, παρά από τους αντιπάλους. Πιο συγκεκριμένα η κερκυραϊκή εφημερίδα του κόμματος των Μεταρρυθμιστών. «Πατρίς», ειρωνευόμενη την αδιαλλαξιά του «Φιλελεύθερου», εφημερίδας που διεύθυνε ο Ηλίας Ζερβός Ιακωβάτος, χαρακτήρισε, ειρωνευόμενη τον Ζερβό και τους ομοϊδεάτες του ως «Ριζοσπάστες.». Ο χαρακτηρισμός αυτός υιοθετήθηκε άμεσα από τους ίδιους και αποτέλεσε από τότε οργανικό σημείο τους. Αξίζει εδώ να αναφέρουμε ένα απόσπασμα από το απαντητικό κείμενο του «Φιλελεύθερου» με τίτλο «Εις ριζοσπάστης Κεφαλήν» . Πολύ δύσκολα θα μπορούσε να εκφραστεί το περιεχόμενο του κινήματος των ριζοσπαστών με μεγαλύτερη σαφήνεια.

*«Ας ανασπάσωμεν σύρριζα το σέσηπος και το ξηρόν της Πολιτείας μας δένδρον και ας αποκόψωμεν τας δηλητηριώδεις αυτού ρίζας δια του πελέκεως της **ελευθεροτυπίας**, δια να φυτέψωμε αυτ' αυτού νέον δένδρον **αυτόχθον, δένδρον Ελληνικόν**. [...]Ο φίλε έλα την ημέρα του Ευαγγελισμού[.] Τότε θα μας ιδής όλους[.]αιενίζοντας τους δακρυσμένους οφθαλμούς προς εκείνα τα νέφη που κείται η Ελλάς μας»¹⁷*

2.2 Το Ριζοσπαστικό Κόμμα

«Το κίνημα του Ριζοσπαστισμού, εθνικό και δημοκρατικό στο περιεχόμενο του, έδωσε το πρώτο και το μόνο κόμμα αρχών στην Ελλάδα σε περίοδο που τα άλλα κόμματα στην Επτάνησο και την

¹⁴ Γιώργου Γ. Αλισανδράτου, «Ο Επτανησιακός Ριζοσπαστισμός(1848- 1864)» στο *Το ΙΟΝΙΟ Περιβάλλον- Κοινωνία-Πολιτισμός. Πρακτικά Συμποσίου 1984*, Αθήνα, εκδ. Κεντρο Μελετών Ιονίου. 1984, σελ 25

¹⁵ Νικίας Λούντζη . «Από τους Γάλλους δημοκρατικούς εως τον 21^ο αιώνα» ο.π. 2007, σελ 107

¹⁶ Γιώργου Γ. Αλισανδράτου, «Ο Επτανησιακός Ριζοσπαστισμός(1848- 1864)» ο.π. σελ 25

¹⁷ Στο ίδιο σελ 26. Οι υπογραμμίσεις και οι περικοπές δικές μου.

Ελλάδα ήταν ή ξενοκίνητα ή προσωπικά ή συμφεροντολογικά και οπωσδήποτε ασαθή»

Γεώργιος Γ. Αλισανδράτος¹⁸

2.2.1 Η ίδρυση

Αν και οι προκείμενες για την δημιουργία του ριζοσπαστικού κινήματος υπήρχαν, πρέπει να φτάσουμε στο 1840 για να μπορούμε να μιλάμε για διακριτή πολιτική του ύπαρξης. Πιο συγκεκριμένα, οι φιλελεύθερες πατριωτικές κινήσεις σε κεντρική και δυτική Ευρώπη καθώς όπως και η επανάσταση της 3^{ης} του Σεπτεμβρίου του 1843 επέτρεψαν μια συγκεκριμενοποίηση των γενικότερων τάσεων που επικρατούσαν. Η ανάπτυξη του κινήματος, η διάδοση των φιλελεύθερων ιδεών μα και η διάδοση του εθνικού οράματος, έγινε εφικτή μέσω της λειτουργίας πολιτικών και πολιτισμικών λεσχών. Στην Κεφαλονιά αξιόλογη δράση αποκτούν οι πολιτικές λέσχες «Ομόνοια» στο Ληξούρι και «Κοραής» στο Αργοστόλι. Η δεύτερη έμελε να μετονομαστεί το 1847 σε «Δημοτικό Κατάστημα», απευθείας προγονό του κόμματος των Ριζοσπαστών. Πρώτη δημόσια δράση των λεσχών αυτών ήταν η οργάνωση του εορτασμού της 25^{ης} Μαρτίου και της 3^{ης} Σεπτεμβρίου το 1846, εορτασμοί με σαφή αναφορά στην σύνδεση με την Ελλάδα.¹⁹

Για να μπορέσει ωστόσο αυτό το κίνημα να αποκτήσει συγκεκριμένη εκπροσώπηση έπρεπε να μεσολαβήσει η Φεβρουαριανή επανάσταση στην Γαλλία το 1848. Η επανάσταση αυτή ακούμπησε και τα Επτάνησα. Έτσι το 1848 και το 1849 έχουμε τοπικές επαναστάσεις στις οποίες πρωταγωνιστούν αγρότες, κυρίαρχα στην Κεφαλονιά και δευτερευόντως στην Ζάκυνθο²⁰. Οι λόγοι που η Κεφαλονιά κυρίαρχα, και σε δεύτερο χρόνο η Ζάκυνθος, πρωταγωνίστησε στο ριζοσπαστικό κίνημα είναι ποικίλοι. Η μη εφαρμογή από την πλευρά της Βενετίας ιδιαίτερα αυστηρού συστήματος κοινωνικών διακρίσεων, η απόσταση από το κέντρο λήψης αποφάσεων(παραδοσιακά έδρα του διοικητή- Άγγλου ή Ενετού- ήταν η Κέρκυρα), κάποιες αντικειμενικές συνθήκες, όπως η οικονομική κρίση του 1848-1850 μα και

¹⁸ Γ. Αλισανδράτος. *Επτανησιακός Ριζοσπαστισμός - Σχέδιο για δοκίμιο πολιτικής ιστορίας* Κεφαλονιά, Εταιρία Κεφαλληνιακών Ιστορικών Μελετών 2004

¹⁹ Νικόλαου Μοσχονά «*Το Ιόνιο κράτος και οι αγώνες των Επτανησίων*», ο.π., σελ 205

²⁰ Σύμφωνα με τον Dakin(σελ 160) τα επεισόδια αυτά είχαν κυρίαρχα Αγροτικό και όχι αντιβρετανικό χαρακτήρα. Αξίζει ωστόσο να εμπλουτίσουμε την πρώτη αυτή θεώρηση με τα ταξικά και ριζοσπαστικά αιτήματα που οι αγρότες προέβαλλαν(από κάποιους η επανάσταση των αγροτών το 1849 στην Κεφαλονιά ονομάστηκε και ως «κομμουνά» των αγροτών- βλ. *Ιστορία του Ελληνικού έθνους*, σελ 207

τέλος η ανάδειξη προσωπικοτήτων που πρωτοστάτησαν επέτρεψαν στην Κεφαλονιά να αποκτήσει ηγετικό ρόλο.²¹

Αποτέλεσμα της πίεσης που αναπτύσσεται είναι η μερική υποχώρηση του Seaton και η εισήγηση του στην Νομοθετική συνέλευση να προβεί στην ακύρωση του άρθρου του συντάγματος του 1817 που αναφέρονταν στους περιορισμούς του τύπου. Επιπλέον, έδωσε στο κοινοβούλιο το δικαίωμα ψήφισης εξαιρετικών δαπανών καθώς και την ελεύθερη εκλογή των κοινοτικών αρχών. Επιπλέον οι αλλαγές στον εκλογικό νόμο του 1849 τριπλασίασαν το εκλογικό σώμα και θεσμοθέτησαν την μυστική ψηφοφορία.²² Οι αλλαγές αυτές ως προς την ελευθερία του τύπου, στην ουσία αναβάθμισαν τον πολιτικό διάλογο. Έτσι έχουμε την ίδρυση πολιτικών εφημερίδων, σε Κέρκυρα, Κεφαλονιά και Ζάκυνθο. Η ίδρυση των εφημερίδων αυτών που κατ ουσία αποτελούν ένα βήμα δημόσιας έκφρασης των προσώπων που τις στελεχώνουν(και που σχεδόν ταυτίζονται με τους πολιτικούς της περιόδου) επιτρέπει την συγκεκριμενοποίηση του υφέρποντος λαϊκού αισθήματος που εναντιώνεται στο καθεστώς καθώς και στην δημιουργία ενός κλίματος πολιτικού διαλόγου θέσεων.

Τα κόμματα που πρόεκυψαν από την μεταρρύθμιση του 1848-1849 και την μετέπειτα οργάνωση του πολιτικού βίου ήταν τρία. Στο καθένα από αυτά εκπροσωπούνται και συσπειρώνονται διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Όσον αφορά την δομή τους έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τα ομόλογα τους στην κυρίως Ελλάδα, με την προσωποπαγή δόμηση και τις ρευστές πολιτικές θέσεις(Αγγλικό Ρωσικό Γαλλικό)²³. Οι Προστασιανοί ή Καταχθόνιοι, ήταν ένα κόμμα, γύρω από το οποίο συγκεντρώνονται τα πλέον συντηρητικά στοιχεία. Η οργανική σχέση που συνδέει την ξένη δύναμη με την ύπαρξη αυτών, κάνει τους παλιούς αριστοκράτες όχι μόνο μιμητές των Άγγλων αλλά και σκληρούς πολέμιους κάθε προσπάθειας ένωσης ή φιλελευθεροποίησης του καθεστώτος. Όργανα τους ο «Φίλος του λαού» στην Κέρκυρα και ο «Πέλεκυς» στην Κεφαλονιά.

Οι Μετριοπαθείς Προοδευτικοί- ή αλλιώς Μεταρρυθμιστές- είναι ένα ξεκάθαρα αστικό κόμμα το οποίο συνδυάζει ηπίως φιλελεύθερα αιτήματα με το τιμοκρατικό στοιχείο. Αν και δεν απορρίπτουν το αίτημα της ένωσης, θεωρούν ωστόσο πως είναι πρόωρο και κατ επέκταση αδύνατο, κάτι που θα κατέληγε να βλάψει το συμφέρον του έθνους. Στόχος λοιπόν του κοινοβουλίου πρέπει να είναι η

²¹Γεώργιος Ν. Λεοντίνης Ζητήματα *Επτανησιακής Κοινωνικής Ιστορίας Τομος Α*. Αθήνα, Εκδόσεις Αφοι Τολίδη, 2003 ,σελ 268

²² Douglas Dakin, *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*, Αθήνα, ΜΙΕΤ,1998, σελ 160

²³Οδυσσέα Καρόλου ΧΡ. Κλημη, *Ιστορία Νήσου Κέρκυρας*, Αθήνα, Εκδόσεις τυπωθήτω, 2002. Σελ 215-216

παραχώρηση από τους άγγλους, συνταγματικών δικαιωμάτων(ή αλλιώς η «Μεταρρύθμιση» του ανελεύθερου συντάγματος του 1817). Όλα αυτά ωστόσο δεν θέτουν σε κανένα σημείο υπό αμφισβήτηση την αναγκαιότητα της αγγλικής προστασίας. Εμφανίστηκαν και Αναπτύχθηκαν πρώτα και κυρίως στην Κέρκυρα. Τους Μεταρρυθμιστές στελέχωσαν εξόχως διακριτά μέλη της επανησιακής διανοήσης, όπως ο Πέτρος Βραΐλας Αρμένης, ο Σωκράτης Κουρής ο Στέφανος Παδοβάς, καθώς και οι Σπυρίδων και Ναπολέον Ζαμπέλης. Το κυριότερο όργανο τους ήταν η εφημερίδα «Πατρίς»(Κέρκυρα), με εκδότη τον Πέτρο Βραΐλα Αρμένη, στην οποία αρθρογραφούσε και ο ίδιος ο Ανδρέας Κάλβος.²⁴

Οι «Ριζοσπάστες» εμφανίζονται αρχικά σε Κεφαλονιά και Ζάκυνθο, στις εκλογές του 1849, με πρώτο αίτημα τους την ένωση με την Ελλάδα. Έχουν λοιπόν ως στόχο την ανασυγκρότηση του ελληνισμού, με παράλληλη ριζική αλλαγή του πολιτικού μα και του κοινωνικού καθεστώτος. Καταγγέλλουν το καθεστώς της προστασίας ως παράνομο, καθώς δεν ρωτήθηκαν οι ιόνιοι για αυτό, και στηρίζουν την κατάργηση του με ταυτόχρονη ένωση με την μητέρα Ελλάδα, καθώς, από ιδρύσεως του ελληνικού κράτους δεν υπάρχει πλέον η αναγκαιότητα προστασίας από ξένη δύναμη. Λόγω της μη αναγνώρισης του καθεστώτος δεν αναγνωρίζουν και το σύνταγμα(και άρα διαφωνούν σε όποια προσπάθεια «μεταρρύθμισης» του.²⁵) Ωστόσο δεν παύουν να πιστεύουν στην σημασία της βουλής. Διεκδικούν εντός της βουλής να περάσουν νόμοι και να εφαρμοστούν πολιτικές που θα επιτρέψουν την καλύτερευση της κατάστασης του λαού. Εμβληματικές μορφές στελέχωσαν τους Ριζοσπάστες. Χαρακτηριστικότερες εξ αυτών οι Ηλίας Ζερβός- Ιακωβάτος, πρωτεργάτης του κινήματος, ο Γεράσιμος Λειβαδάς, αρχηγός της αγροτιάς στην Κεφαλονιά, ο Ιωσήφ Μομφεράτος με τις εξόχως σοσιαλιστικές θέσεις(«κοινωνιστικές» κατά την τότε ορολογία) και ο Γεώργιος Τυπάλδος-Ιακωβάτος. Κυριότερες εφημερίδες ήταν ο «Φιλελεύθερος» στην Κεφαλονιά, του Ηλία Ζερβού- Ιακωβάτου, η «Αναγέννησης» Μομφεράτου, ο «Χωρικός», όργανο του Δημοτικού Καταστήματος υπό τον Δημήτριο Δαυή. Οι εφημερίδες αυτές διακρίνονται για την μαχητική τους αρθρογραφία. Μέσω αυτών, οι αρθρογράφοι-πολιτικοί ασκούν οξύτατη κριτική στην Προστασία, αποκαλύπτουν τους Καταχθονίους και ελέγχουν τους Μεταρρυθμιστές, πληροφορούν τον λαό και διακηρύσσουν την αναγκαιότητα της ένωσης και τα ιδανικά της δημοκρατίας.²⁶Στις

²⁴Νικόλαου Μοσχονά «Το Ιόνιο κράτος και οι αγώνες των Επανησίων», στο *Ιστορία του ελληνικού έθνους, τομος ΙΓ, Αθηνά, Εκδοτική Αθηνών, 1977, 209.*

²⁵ Αντί για μεταρρυθμίσεις του Συντάγματος που θα οδηγούσε σε μια έμμεση αποδοχή της δικαιοδοσίας της προστασίας, προτείνουν «βελτιώσεις» αυτού.

²⁶ Γεώργιου Γ. Αλισανδράτου «Ο Επανησιακός Ριζοσπαστισμός(1848-1864)» ο.π. σελ. 32-33.

εφημερίδες των Ριζοσπαστών, συνήθως αναφέρονταν τέλος, στο πρωτοσέλιδο, η λέξη «Ελλάς», ως ένδειξη της άρρηκτης και οργανικής σύνδεσης των ιονίων με την «μητέρα πατρίδα».²⁷

2.2.2 Επτανησιακή Βουλή και Δράση των Ριζοσπαστών.

Οι εκλογές του 1850 φέρνουν τους Ριζοσπάστες στην Βουλή, η οποία κυρίαρχα απαρτίζεται από μετριοπαθείς Μεταρρυθμιστές και ένα κομμάτι φιλοάγγλων. Η αλλαγή του λόρδου Seaton το 1849, η αντικατάσταση του από τον Sir Henry Ward, διπλωμάτη με τακτικές στρατηγού και η σκλήρυνση της στάσης της διοίκησης ορίζουν την αρχή της νέας αυτής περιόδου για τους Ριζοσπάστες. Η βίαιη καταστολή, με εκτέλεση περίπου 30 ατόμων της επανάστασης των χωρικών(ή αλλιώς του «Κινήματος της Σκάλας») στην Κεφαλονιά υπό την άμεση εποπτεία του Ward, και η δημιουργία ενός κλίματος τρομοκρατίας, με την κήρυξη στρατιωτικού νόμου και την εφαρμογή απάνθρωπων ποινών και μέσων, επέτρεψαν στους Ριζοσπάστες να κερδίσουν έδαφος, καταγγέλλοντας ως τυραννία την σκληρή στάση της διοίκησης. Ταυτόχρονα οι εξορισμένοι Ηλίας Ζερβός Ιακωβάτος καθώς και ο Ιωσήφ Μομφεράτος, επαναπατρίζονται λόγω της εκλογής τους ως βουλευτές.

Η κοινοβουλευτική δράση των «παλαιών» Ριζοσπαστών αποτέλεσε ένα από τα ισχυρότερα μέσα πίεσης του κινήματος. Η μαχητικότητα που επέδειξε η μειοψηφούσα αυτή τάση εντός της βουλής, ενάντια στις αυθαιρεσίες της Προστασίας, την δουλικότητα των Καταχθόνιων και την συμβιβαστική τακτική των Μεταρρυθμιστών ήταν αξιομνημόνευτη. Μεγαλύτερο πρόβλημα, ωστόσο, στην δράση του κοινοβουλίου αποτέλεσε η ανασταλτική λειτουργία του συντηρητικού οργάνου της γερουσίας.

Εμβληματικό σημείο για την ιστορία των Ριζοσπαστών- μα και του ελληνικού κοινοβουλευτισμού στο σύνολο του- είναι το ψήφισμα που κατατέθηκε την 26 Νοεμβρίου/8 Δεκεμβρίου του 1850.

« Επειδή η ανεξαρτησία, η κυριαρχία και η εθνικότης εκάστου λαού είναι δικαιώματα φυσικά και απαραράγραπτα.

²⁷ Αναλυτικότερα η ιστορία των κομμάτων σε: Νικόλαου Μοσχονά «*Το Ιόνιο κράτος και οι αγώνες των Επτανησίων,*» ο.π. σελ 208-209 καθώς και σε Οδυσσέα Καρόλου ΧΡ. Κλημη, *Ιστορία Νήσου Κέρκυρας*, Αθήνα, Εκδόσεις τυπωθήτω, 2002.σελ 215-216.

Επειδή ο λαός της Επτανήσου απαρτίζων μέρος αναπόσπαστου της Ελληνικής φυλής στερείται σήμερα της πραγματικής απολαυής και εξασκήσεως των τοιούτων δικαιωμάτων

Επειδή προς τοις άλλους εξέλειψαν πλέον αι αφορμαί, ένεκα των οποίων ετέθη υπό την Αγγλικήν Προστασίαν δυνάμει συθήκης εις την οποίαν ουδεμία ποτέ έδωκε συγκατάθεσι.

Επειδή τέλος μερίς τις της Ελληνικής φυλής εις την οποία ανήκει δηλαδή η απελευθερωμένη Ελλάς, ανέκτησε τα κυριαρχικά και εθνικά αυτής δικαιώματα

Δια όλα αυτά η πρώτη ελευθέρα Βουλή των αντιπροσώπων της Επτανήσου

ΔΙΑΚΗΡΥΤΤΕΙ:

Ότι η ομόθυμος στερεά και αμετάτρεπτος θέλησις του Επτανησιακού λαού είναι η ανάκτησις της ανεξαρτησίας του και η ένωσις αυτού με το λοιπόν έθνος του, την απελευθερωμένη Ελλάδα.

Η παρούσα διακήρυξις θέλει διαβιβαστή δι επι τούτου διαγγέλματος της βουλής, εις την προστασίδα Δύναμιν, όπως διακοινώσει αυτήν και δια των αρμοδίων μέσων, μετά των ετέρων της Ευρώπης Δυνάμεων, ενεργησώσι δια την ταχείαν πραγματοποιήσιν της.

Γεράσιμος Λειβαδάς, Ναδάλης Δομενεγίνης, Γεώργιος Τυπάλδος, Φραγκίσκος Δομενεγίνης, Ηλίας Ζερβός- Ιακωβάτος, Ιωσήφ Μομφερράτος, Τηλέμαχος Παζής, Ιωάννης Τυπάλδος, Άγγελος Σίγουρος Δεσύλλας, Στ. Σ. Πυλαρινός, Χριστόδουλος Ποφαντής.

Αποτέλεσμα της διακήρυξης ήταν, πριν ακόμα ολοκληρωθεί η ανάγνωση της, ο αρμοστής να διατάξει την άρση των εργασιών του κοινοβουλίου μέχρι τον Ιούλιο. Παρ' όλη την προσπάθεια φίμωσης του κοινοβουλίου, το ψήφισμα δόθηκε στην δημοσιότητα, με αποτέλεσμα την δημιουργία ρεύματος στα Επτάνησα, την Ελλάδα μα και την Ευρώπη. Κατ εντολή του Ward εντείνεται η αυστηρότητα των μέτρων ενάντια στους ριζοσπάστες, προσπαθώντας με την βία να καταστείλει το κίνημα. Μέρος αυτού ήταν και η εξόριση κορυφαίων μελών του ριζοσπαστισμού. Ο Ηλίας Ζερβός Ιακωβάτος εξορίζεται τον Ιούλιο του 1851 στα Αντικύθηρα για να ακολουθήσει η εξορία στις νήσους Ερεικούσες του Μομφεράτου.²⁸ Οι εξορίες πολιτικών προσώπων και δημοσιογράφων συνοδεύτηκαν από το παράλληλο

²⁸ Η εξορία αυτή ήταν η τέταρτη του Ζερβού και η δεύτερη του Μομφεράτου και έμελλε να κρατήσουν για πεντέμισι χρόνια(10/1851 – 2/1857).

κλείσιμο των ριζοσπαστικών εφημερίδων, την διάλυση της βουλής μα και την προκήρυξη εκλογών για την εκλογή του Ι΄ Κοινοβουλίου.²⁹

Η αποτυχία του φιλελεύθερου πειράματος του Θ΄ κοινοβουλίου οδήγησε στην ριζική μεταστροφή της ασκούμενης από την Αρμοστεία πολιτικής³⁰, εγκαινιάζοντας παράλληλα με την προσπάθεια φίμωσης των ριζοσπαστών μια στρατηγική συμμαχία με τους Μεταρρυθμιστές. Οι εκλογές του 1852 γίνονται σε ένα κλίμα τρομοκρατείας με στόχο το να αποκλειστούν οι Ριζοσπάστες από το κοινοβούλιο. Ωστόσο μια μικρή ομάδα βουλευτών, με έδρα την Ζάκυνθο, κατάφερε να εκλεγεί στο κοινοβούλιο. Η ομάδα αυτή, που επέτρεψε την συνέχιση της πολιτικής δράσης των Ριζοσπαστών είχε ως αρχηγό της τον γιατρό Κωνσταντίνο Λομβαρδό, δεινό ρήτορα και ευφυή πολιτευτή. Παράλληλα υπάρχουν έντονες διαμαρτυρίες στην βουλή των Κοινοτήτων για την δράση της Προστασίας στα Επτάνησα, την άσκηση βίας κατά την διεξαγωγή εκλογών, την κατάργηση της ελευθεροτυπίας και τις εξορίες των δημοσιογράφων και των πολιτικών.

Το κενό που δημιουργήθηκε στην πολιτική ηγεσία των Ριζοσπαστών, λόγω της φυσικής απομάκρυνσης και εξόρισης της παλαιάς ηγετικής ομάδας και ριζικής αλλαγής της κοινοβουλευτικής, ήρθε να καλύψει ο Κ. Λομβαρδός και οι «νέοι» Ριζοσπάστες, όπως ονομάστηκαν από τους «παλιούς». Αν και η πολιτική εκπροσώπηση του κόμματος στο Ι΄ κοινοβούλιο (1852-1867) εξακολούθησε να είναι μαχητική, υπήρξαν αλλαγές στην γραμμή του κόμματος οι οποίες, μακροπρόθεσμα, έμελλε να φέρουν σοβαρούς εσωτερικούς τριγμούς.

Πιο συγκεκριμένα, υπό την ηγεσία του ζακυνθινού Λομβαρδού, οι Ριζοσπάστες αποκηρύττουν προοδευτικά το ταξικό και το δημοκρατικό στοιχείο του αγώνα τους. Ο Λομβαρδός πίστευε πως η ένωση και η δημοκρατία είναι δύο έννοιες ασύμβατες, καθώς η μία είχε την δυνατότητα να ενώνει την ταξικά φορτισμένη κοινωνία του Ιονίου ενώ η άλλη την διαιρούσε. Η επιλογή αυτή ωστόσο του Λομβαρδού διέστρεψε ριζικά τον αρχικό χαρακτήρα των ριζοσπαστών.

Άλλα σημεία της εξέλιξης αυτής είναι αφενός η υποστήριξη πως οι «νέοι» ριζοσπάστες δεν αναγνωρίζουν την σύνδεση με την «άνοιξη των λαών», μα ούτε και τις κοινωνικές επαναστάσεις που έγιναν ως προέκταση αυτής στα Επτάνησα,. Οι επαφές του Λομβαρδού με τον Όθωνα και τον Garibaldi, πρόσωπα που ασκούσαν πολιτική ριζικά αντίθετη με τα αιτήματα των «παλαιών» για κοινωνική δικαιοσύνη, ελευθερία και δημοκρατία, κινούνται πάλι στο ίδιο πλαίσιο πολιτικής μεταστροφής. Το ενωσιακό όραμα των Ριζοσπαστών, αναβαθμίστηκε, αποκτώντας

²⁹ Νικόλαου Μοσχονά «Το Ιόνιο κράτος και οι αγώνες των Επτανησίων», ο.π. σελ 210-211.

³⁰ Γιώργου Γ. Αλισανδράτου, «Ο Επτανησιακός Ριζοσπαστισμός (1848- 1864)» ο.π.,σελ 35.

πλέον μεγαλοϊδεατικές προεκτάσεις, και χαρακτήρα πολύ μακριά από αυτόν που του έδωσαν οι πρωτεργάτες του κινήματος. Παράλληλα η ισχυρή προσωπικότητα του Λομβαρδού οδήγησε σε μεταβολή του κόμματος σε έναν σφιχτά προσωποκεντρικό σχηματισμό.³¹ Η κοινοβουλευτική δράση του κόμματος, ωστόσο, εξακολουθεί να παραμένει δυναμική, ενώ παράλληλα γίνεται πιο ήπια η πολιτική της Προστασίας. Κορυφαίο σημείο της Ριζοσπαστικής παρέμβασης είναι η επιτυχία του Λομβαρδού να καθοδηγήσει την Βουλή στην απόκρουση της προσπάθειας αποικιοποίησης της Κέρκυρας και των Παξών, με παράλληλη ομόφωνη απόφαση, ότι γενική επιθυμία των Επτανησίων είναι «η παύσις της Προστασίας και η ένωσις μετά της ελευθέρας Ελλάδος». Πρέπει να αναφερθεί εδώ ότι, καθώς η Κέρκυρα ήταν το μείζον γεωστρατηγικό επίδικο των Ιονίων, συνήθως αποτελούσε ξεχωριστή ενότητα στις πολιτικές διευθετήσεις.

Η σύγκρουση με το παλαιό κομμάτι των ριζοσπαστών δεν άργησε ωστόσο να έρθει. Η ολοένα αυξανόμενη ιδεολογική απόσταση ανάμεσα στο παλαιό και στο νέο κομμάτι των Ριζοσπαστών, η προσπάθεια ανεξαρτητοποίησης του νέου ηγέτη από το παρελθόν του κινήματος μα και η αποστράγγιση του προτάγματος της ένωσης από τις κοινωνικές διεκδικήσεις, αποτέλεσαν μερικές από τις αιτίες της σύγκρουσης ανάμεσα στον Λομβαρδό και τους «Νέους» Ριζοσπάστες αφ ενός και τον Ζερβό και τον Μομφεράτο(που είχαν γυρίσει από την εξορία) και το «Δημοτικό Κατάστημα» από την άλλη. Την σύγκρουση ωστόσο την πυροδότησε η εμφάνιση της πρότασης πως η Ιόνια Βουλή πρέπει να απευθύνει παρακλητήρια επιστολή προς την βασίλισσα της Μεγάλης Βρετανίας, πρόταση που θα εκφραστεί αργότερα και από τον απεσταλμένο της Βρετανικής κυβέρνησης, E. Gladstone. Η άποψη αυτή βρίσκει σύμφωνους τους «Νέους» Ριζοσπάστες, ενώ οι «παλαιοί» την καταδικάζουν απερίφραστα σε προκήρυξη τους(Προκήρυξη της 5^{ης} Μαΐου)³² Ο Μομφεράτος κατηγορεί Λομβαρδό για την θεωρητική του παρέκκλιση από τις δημοκρατικές αρχές του Ριζοσπαστισμού και την συμβιβαστική πολιτική που ακολουθούσε. Στον αντίποδα, ο Λομβαρδός επιδιώκει να εδραιώσει ως ηγεμονική την άποψη ότι ο Ριζοσπαστισμός έχει μόνο εθνικό περιεχόμενο, και δεν έχει χαρακτήρα «κοινωνιστικό» ή «κομμουνιστικό»³³. Παράλληλα κατηγορεί τους Κεφαλλονίτες ριζοσπάστες ως έχοντες επαφές με το κίνημα «Νέα Ιταλία» του Μαντσίνι, κίνημα αμιγώς δημοκρατικό.

³¹ Νικίας Λούντζη «Από τους γάλλους δημοκρατικούς έως τον 21ο αιώνα», ο.π. σελ109-110.

³² Νικόλαου Μοσχονά «Το Ιόνιο κράτος και οι αγώνες των Επτανησίων, ο.π. σελ 213

³³ Με τους όρους αυτούς βλέπουμε μια ευθεία απεύθυνση στον Μομφεράτο, ο οποίος αποτελούσε έναν από τους μεγαλύτερους θιασώτες του κοινωνιστικού κομματιού των Ριζοσπαστών.

Η συγκρουσιακή κατάσταση αυτή κοπάζει πρόσκαιρα, για να ξεσπάσει ξανά το 1859, εξαιτίας ενός βιβλίου του Francois Lenormant με τίτλο «La Question Itonienne devant l' Europe», βιβλίο που απηχούσε τις θέσεις του Λομβαρδού για το Επτανησιακό ζήτημα. Πάλι ο δημοκρατικός χαρακτήρας του κόμματος βρίσκεται στο επίκεντρο της αντιδικίας, ανύπαρκτος και πολιτικά επιζήμιος για τον Λομβαρδό, υπαρκτός και πλήρως εναρμονισμένος με το Λαϊκό φρόνημα για τον Μομφεράτο. Και αυτή η διαμάχη λήγει με την σχεδόν απόλυτη επικράτηση του Λομβαρδού έναντι της «δημοκρατικής αριστεράς» του κόμματος, καθώς οι αντίπαλοι του είτε είναι εξορία, είτε δεν έχουν πλέον βήμα λόγου, μετά και το κλείσιμο των εφημερίδων τους.³⁴

2.3 Τελική φάση- Από τον Γλαδσωνα στον Γεώργιο Α

2.3.1 Αλλαγή του Διεθνούς Περιβάλλοντος

Η αποστολή του εκλεκτού της βρετανικής κυβέρνησης Γουλιέλμου Ewart Gladstone το 1858, με ειδικό σκοπό την εύρεση λύσης για την διευθέτηση του ζητήματος των Επτανήσων. Στόχος ήταν το να μπορέσουν να πεισθούν οι επτανήσιοι πως αυτό το οποίο πραγματικά χρειάζονται είναι μια μεταρρύθμιση και όχι μια ένωση με το διεφθαρμένο ελληνικό κράτος. αποστολή η οποία θα στεφθεί με απόλυτη αποτυχία. Η αποτυχία αυτή οριοθετεί μια καινούργια περίοδο για τα Επτάνησα, λόγω της μεταβολή της εξωτερικής πολιτικής της Αγγλίας όσον αφορά το ελληνικό ζήτημα. Όσο περνάει ο καιρός, με κορύφωση το 1862, γίνεται όλο και πιο έντονο πως για τους βρετανούς τα Ιόνια αποτελούν, κάτι το ουσιωδώς άχρηστο-ένεκα της κατοχής της Μάλτας. Η αποτυχία της επιβολής στρατιωτικού νόμου μα και της ένωσης με την Αγγλία, αναγκάζουν σε μία αναθεώρηση των στρατηγικών στόχων. Έτσι η χρησιμότητα των Επτανήσων μεταβάλλεται. Πλέον σημασία δεν έχουν τόσο τα Επτάνησα, όσο το να μπορέσουν να γίνουν ο τρόπος για την αύξηση της επιρροής στην Ελλάδα. Η πιθανή απόφαση της παραίτησης της Αγγλίας από την κτήση των Ιονίων συνδυάζεται με μια παράλληλη πίεση για την έξωση του Όθωνα από την Ελλάδα και την αντικατάσταση του από φιλοβρετανική δυναστεία, που να μπορεί να εναρμονιστεί με την γραμμή της Αγγλίας για το ζήτημα των

³⁴ Γιώργου Γ. Αλισανδράτου, «Ο Επτανησιακός Ριζοσπαστισμός(1848- 1864)»ο.π. , σελ 39.

Αλύτρωτων σε σχέση με την Τουρκία.³⁵ Έτσι, από ένα ζήτημα που δεν τίθονταν καν υπο συζήτηση, ακούγονται φωνές στην βουλή των κοινοτήτων που θεωρούν πως η ένωση είναι μια «φυσική διευθέτηση». Υποστηρίκτρια της θέσης αυτής είναι και η βασίλισσα Βικτώρια.³⁶ Στο εντωμεταξύ, η φιλοενωσιακή στάση της Αγγλίας όσον αφορά την Ιταλική περίπτωση κατά τον Ιταλοαυστριακό πόλεμο, δυνάμωσε τις φωνές των επτανησίων και τις απαιτήσεις που έγειραν.

Νέος, και όπως αποδείχτηκε και τελευταίος, Αρμοστής ορίζεται ο sir Henry Storks, ο οποίος, από την αρχή της θητείας του δήλωσε πως το θέμα της ένωσης είχε κλείσει, δίνοντας έτσι ελάχιστα περιθώρια για συνεννόηση ανάμεσα στον αρμοστή και τις πολιτικές δυνάμεις. Αποτέλεσμα ήταν η δυναμίτιση της κατάστασης, και η αναστολή των λειτουργιών του Κοινοβουλίου σε δυο περιπτώσεις, για δύο εξάμηνα. Οι πράξεις αυτές έγειραν έντονη κριτική στην Αγγλία, με αποτέλεσμα το επτανησιακό ζήτημα να αποκτήσει θέση μόνιμης θεματικής.

Το κοινοβούλιο διαλύεται τον Νοέμβριο του 1861. Έπειτα από εκλογές που γίνονται τον Φλεβάρη του 1862 συγκροτείται το ΙΒ΄ Κοινοβούλιο, τελευταίο Επτανησιακό Κοινοβούλιο. Σημαντικότερο σημείο στο καινούργιο αυτό κοινοβούλιο ήταν η εκλογή του Ζερβού ως πρόεδρου και του Μομφεράτου ως αντιπρόεδρου της Βουλής, μετά από ομόφωνη απόφαση, ύστερα από πρόταση του Μεταρρυθμιστή Κερκυραίου βουλευτή Σ. Κουρή. Η Βουλή, σύμφωνα με τα λόγια του, έπρεπε με την εκλογή των δύο αυτών «εθνομαρτύρων» να δικαιώσει «άπαντας ους αναξιοπαθούντας και υποστάντας τα εξορίας τους καταδιωγμούς και τας στερήσεις» και να ικανοποιήσει «την Επτάνησον και την πολύπαθη Κεφαλληνία»³⁷

2.3.2 Το Σχίσμα

Η σύγκρουση, μεταξύ παλαιών και νέων Ριζοσπαστών που είχε κοπάσει για ένα χρονικό διάστημα, ξέσπασε ξανά, με τρόπο πιο έντονο από ποτέ, στην συνεδρίαση στην οποία η Βουλή συζητούσε το σχέδιο απαντήσεως στον εναρκτήριο λόγο του Αρμοστή. Εκεί, ο Ηλίας Ζερβός Ιακωβάτος, πολιτικός ο οποίος ταύτισε την ζωή του με τον αγώνα για την ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, εισηγείται την «αναστολή» του εθνικού ζητήματος, και την ψήφιση

³⁵ Η Μεγάλη Ιδέα που εκφραστής της ήταν σε μεγάλο βαθμό και ο Όθωνας, ερχόνταν σε αντίθεση με την προσπάθεια την Αγγλίας να διατηρήσει ανέπαφη την εδαφική επικράτεια της Τουρκίας.

³⁶ Douglas Dakin, *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*, Αθينا, ΜΙΕΤ, 1998, σελ 39.

³⁷ Νικόλαου Μοσχονά ο.π σελ 216

«βελτιώσεων» με βάση τις οποίες θα ανακουφίζονταν ο Επτανησιακός λαός. Με την πρόταση αυτή, που προξένησε έντονες αντιδράσεις, συντάχθηκε ο Μομφεράτος, μα και οι υπόλοιποι βουλευτές της Κεφαλονιάς πλην των Γ. Λειβαδά και Θ. Καρούσου.

Οι λόγοι που οδήγησαν τον Ζερβό στην απόφαση του αυτή, ήταν πολλοί. Ο κυριότερος ωστόσο, υπό τον οποίο περιλαμβάνονται και οι δευτερεύουσες αιτιάσεις είναι ότι η ένωση αποκτούσε πολύ διαφορετικά χαρακτηριστικά από αυτά που οραματιζόνταν ο ίδιος, χαρακτήρα περισσότερο εμπορευματικού παζαριού, όπου η Αγγλία είχε την θέση του ισχυρού έμπορα και ο ελληνικός λαός του επαίτη. Η κλιμακούμενη υποχωρητικότητα της Αγγλίας στο συγκεκριμένο ζήτημα, συνοδεύτηκε από μια παράλληλη προσπάθεια αποσταθεροποίησης του Όθωνα και έξωσης του, κάτι που ο ίδιος θεωρούσε ολέθριο για την Ελλάδα. Ο Μομφεράτος, αν και ένθερμος υποστηρικτής της αβασίλευτης Δημοκρατίας, όντας μια από τις πλέον κοινωνιστικές φωνές του κόμματος, συντάχθηκε με την άποψη του Ζερβού. Στον αντίποδα οι «νέοι» Ριζοσπάστες διεκύρρηταν σε όλους τους τόνους πως η αναγκαιότητα της ένωσης υπερβαίνει τις όποιες πρόσκαιρες πολιτικές ισοροπίες.

Οι «Παλαιοί» Ριζοσπάστες συσπειρώθηκαν γύρω από το επιχείρημα του Μομφεράτου πως, η ένωση, με τον τρόπο που επρόκειτο να γίνει, δεν θα αποτελούσε μια ένωση της ελεύθερης Επτανήσου με την Ελεύθερη Ελλάδα, αλλά μια παραχώρηση του αγγλικού προτεκτοράτου με αντάλλαγμα εκδουλεύσεις από την Ελληνική πλευρά. Στην ουσία δεν επρόκειτο για μια ένωση ελεύθερων λαών- όπως οι Ριζοσπάστες ονειρεύονταν- αλλά μια κίνηση για να δεθεί η Ελλάδα ακόμα περισσότερο στο άρμα της Αγγλικής εξωτερικής πολιτικής. Οι ειρηνικές διαθέσεις των ευρωπαϊκών δυνάμεων, ισχυρίζεται ο Ζερβός, καθώς και η «αξιοθρήνητος» κατάσταση των ελληνικών πραγμάτων, έπρεπε να προβληματίσει του επτανησίους. Η φιλική στάση του Αρμοστή, τέλος, προς τις ελληνικές απαιτήσεις ήταν ένδειξη της προσπάθειας χειραγώγησης του αιτήματος των επτανησίων.

Αυτό που επικράτησε τελικά ήταν η άποψη του Λομβαρδού, ο οποίος πρότεινε την υιοθέτηση ενός σχεδίου μέσω του οποίου το κοινοβούλιο θα εξέφραζε την πίστη του επτανησιακού λαού, πως μόνο με την συνύπαρξη με την Ελλάδα θα μπορέσει να επιτευχθεί η ευδοκίμηση του μα και την πίστη πως όλη η χριστιανική Ευρώπη θα συνέπραττε για την εθνική αποκατάσταση των Επτανήσων.

Το χάσμα, που αποσοβήθηκε την τελευταία στιγμή το 1858-9 πλέον έπαιρνε αγεφύρωτες διαστάσεις. Η πολεμική ανάμεσα στις δύο παρατάξεις γίνεται οξύτατη. Βαριοί χαρακτηρισμοί, όπως «αποστάτες» και «προδότες» από τους «νέους» Ριζοσπάστες προς τους «παλιούς», «αγυρτεία» και «απάτη» από τους «παλιούς»

προς τους «νέους», οριστικοποίησαν το σχίσμα. Η διαμάχη αυτή οδήγησε τον Ζερβό σε οριστική απόσυρση από την πολιτική.³⁸

Από τις εκλογές που προκηρύσσονται για την 13^η βουλή απέχουν οι «παλαιοί» Ριζοσπάστες. Η βουλή αυτή, στην οποία τα εθνικά αιτήματα των Ριζοσπαστών απέκτησαν ηγεμονικό χαρακτήρα, έμελλε να ψηφίσει στις 23 Σεπτεμβρίου του 1863, την ένωση με την Ελλάδα.³⁹ Η είσοδος 66 επτανησίων βουλευτών, ως επί το πλείστον «νέων» ριζοσπαστών» στο ελληνικό κοινοβούλιο τον Ιούλιο του 1864 χαιρετίστηκε ως παράγοντας που θα μπορούσε να επιφέρει σοβαρές αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό. Για τους γάλλους διπλωμάτες, η συμμετοχή των επτανησίων σηματοδοτούσε τον εμπλουτισμό της βουλής με Σοσιαλιστικά («κοινωνιστικά») στοιχεία.⁴⁰ Η προέλευση τους από μια σαφώς διαστρωματωμένη ταξικά κοινωνία και η θητεία τους σε ένα κοινοβούλιο, που, λόγω των επιρροών του από την παράδοση της δύσης, τους επέτρεπε να έχουν μια πολύ ποιοτικότερη και ανεπτυγμένη αντίληψη για τους όρους ύπαρξης και λειτουργίας του Κοινοβουλίου, μα και την υιοθέτηση σαφών ιδεολογικών θέσεων.

Η παρέμβαση τους ωστόσο λίγα πράγματα κατόρθωσε να αλλάξει στην δομή και την λειτουργία του. Ελάχιστες ήταν οι πολιτικές αλλαγές. Η ενίσχυση της υπάρχουσας πλειοψηφικής τάσης που διεκδίκησε και στήριξε το συνταγματικό καθεστώς,⁴¹ η αναθέρμανση των εθνικών και μεγαλοϊδεατικών διεκδικήσεων, η προτεραιότητα της σημασίας του έθνους από το κράτος ήταν μερικά από τα επιμέρους σημεία αλλαγής. Ιδιαίτερη σημασία δόθηκε στην θρησκεία και στην ενίσχυση της, όπως και του θρόνου, με το επιχείρημα ότι οι παράγοντες αυτοί θα μπορούσαν να ενισχύσουν την συνοχή και να τονώσουν τις εθνικές διεκδικήσεις.⁴²

Η ρίζα του γνήσιου Ριζοσπαστισμού είχε και αυτή κάποιες ιδεολογικές προεκτάσεις στην κυρίως Ελλάδα άξιες αναφοράς. Οι θέσεις του Μομφεράτου- του μόνου βουλευτή που δεν ψήφισε το Σύνταγμα του 1864, συνεχίστηκαν μέσω του λόγιου και δημοσιογράφου Παναγιώτη Πάνα. Το απάντημα των Ριζοσπαστικών θέσεων με τις εργατικές διεκδικήσεις που εντείνονται προς το τέλος του αιώνα,

³⁸ Γ. Αλισανδράτου, ο.π(Σελ 41.

³⁹ Τις διαπραγματεύσεις με την Αγγλία για την ένωση τις έφερε εις πέρας ο Χ. Τρικούπης. Η συνθήκη του Λονδίνου που υπογράφηκε στις 29/3/1864 επισημοποιούσε την παραχώρηση της Μεγάλης Βρετανίας, θέτοντας ως όρο ωστόσο την μόνιμη ουδετερότητα της Κέρκυρας και των Παξών. Βλ Ministry of Foreign Affairs in Greece- Service of Historical Archives. *The Foundation of the Modern Greek State –Major treaties and Conventions 1831-1947*, Athens, Kastaniotis Edition, 1999 σελ 45-46.

⁴⁰ Δέσποινα Κατηφόρη «Οι επτανήσιοι Βουλευτές στην πρώτη δεκαετία από την Ένωση» στο *Το Ιόνιο, Περιβάλλον- Κοινωνία- Πολιτισμός, Πρακτικά Α΄ Συμπόσιο Κέντρου Μελετών Ιονίου*, Αθήνα, εκδ. Κέντρο Μελετών Ιονίου, 1984 σελ 96.

⁴¹ Douglas Dakin, ο.π σελ162.

⁴² Δέσποινα Κατηφόρη « Οι Επτανήσιοι Βουλευτές στην πρώτη δεκαετία από τν Ένωση» ο.π., σελ 100-103.

λειτούργησε ανατροφοδοτικά. Η ιδεολογική βάση του ριζοσπαστισμού αποτινάσει σταδιακά το ρομαντικό της περίβλημα, και κρατώντας τα δημοκρατικά αιτήματα, προεκτείνεται προς τα σοσιαλιστικά ιδεώδη-εφημερίδα «Εργάτης» και την ομοσπονδιακή ένωση των Βαλκανίων. Αποτελεί κήρυκα της «Δημοκρατικής Ανατολικής Ομοσπονδίας» στην Ελλάδα., με όργανο τον «Δημοκρατικό σύλλογο Ρήγα» στην Αθήνα (1875-1880). Στον σύλλογο συμμετείχε και ο Γ. Φιλάρετος, ο οποίος έμελε το 1908 να είναι ο πρώτος εκδότης του «Ριζοσπάστη».

3. ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Η επτανησιακή εμπειρία, και πιο συγκεκριμένα η μελέτη του κόμματος των Ριζοσπαστών μπορεί να μας δώσει ιδιαίτερα ενδιαφέροντα συμπεράσματα. Είναι σε πρώτο πλάνο η έκφραση του ευρωπαϊκού ρομαντισμού όπως εκφράστηκε στην Ελλάδα, σε μια περίπτωση και κοινωνία διαφορετική από αυτή του 1821. Η ταξική στρωμάτωση των Επτανήσων επέτρεψε στα διδάγματα του ευρωπαϊκού διαφωτισμού να πατήσουν σε μια κοινωνία πλέον δεκτική από την ελληνική, με αποτέλεσμα την δυτικοτρόπης μηχανικής, ανάπτυξη ανταγωνισμών, με βάση δηλαδή τα ταξικά συμφέροντα. Η παρατήρηση πως, η προοδευτική εξέλιξη της επτανησιακής κοινωνίας συμβαδίζει με την αυξανόμενη τάση της αστικής τάξης για κτήση μεριδίου εξουσίας καταδεικνύει κάτι το ήδη γνωστό. Πως ο φορέας του εκσυγχρονισμού, της μετάβασης στην Νεωτερικότητα, και, τέλος, του «εξορθολογισμού» της κοινωνίας ήταν η Αστική Τάξη. Η ποσοτική και ποιοτική ανάπτυξη της, είναι, τελικά, ο μοχλός της κοινωνικής αλλαγής.

Δεν πρέπει να περάσει χωρίς να σημειωθεί ότι η εισαγωγή σε ένα καινούργιο πολιτικό σκηνικό, έγινε αναίμακτα, ως αποτέλεσμα της εκ των βάθρων, από τα πάνω και από τα έξω, αλλαγής που επιτευχτεί με την μεταβολή του εξουσιαστικού πλαισίου. Η έλευση των Γάλλων αρχικά, και των Άγγλων στην συνέχεια, αν και δεν μπόρεσε να αλλάξει άμεσα το φεουδαλικό σύστημα το οποίο επικρατούσε, και το οποίο επιβίωσε μέχρι και τα μέσα του αιώνα, επέφερε την «κάθετη τομή» στην κοινωνία. Η απομύζηση της «Νομπλετσαρίας» από τα παλιά της προνόμια, και η επαναδιαπραγμάτευση των μεριδίων της εξουσίας, διαμόρφωσε ένα de facto διαφορετικό πλαίσιο κοινωνικής δυναμικής.

Άξιο ιδιαίτερης μνείας είναι το ζήτημα του Ριζοσπαστισμού αυτού καθαυτού και σε σύνδεση με τον εθνικισμό. Πιστεύω ότι η περίπτωση του επανησιακού Ριζοσπαστισμού καταδεικνύει με τρόπο εξαιρετο το πώς από την ενιαία μήτρα της αμφισβήτησης του παραδεδεγμένου καθεστώτος, ξεπήδησαν δύο ριζικά διαφορετικές αντιλήψεις. Κοινό σημείο σε όλες τις εκφάνσεις είναι η επιθυμία για την ένωση με την Ελλάδα, ή, θέτοντας το ευρύτερα και σε συνδυασμό με τα ευρωπαϊκά παραδείγματα, μια ρομαντική προσπάθεια για την «ολοκλήρωση». Το πώς αυτή η αίτηση για ολοκλήρωση στον Ρομαντισμό αιτιολογείται και από πού αφορμάται, είναι ένα εξαιρετικά ενδιαφέρον ζητούμενο, στο οποίο δεν έχω την δυνατότητα να επεκταθώ. Το παράδειγμα μας ωστόσο, μας δίνει την δυνατότητα να εντοπίσουμε δύο ιδεολογικές απολήξεις του αιτήματος για Ένωση.

Σε πρώτο πλάνο έχουμε την επεδίωξη της ένωσης, με τον τρόπο που αυτή εκφράστηκε από το πρώτο σώμα των Ριζοσπαστών, και κυρίως θα έλεγα από τον Μομφεράτο. Σε αυτή την περίπτωση, η ένωση αποτελεί μια «ουτοπία», ένα μέρος όπου τα κοινωνικώς επαναστατικά αιτήματα τους θα μπορούσαν να πραγματοποιούν. Αντιλαμβάνονται την ένωση ως κομμάτι του ευκαταίου συνόλου και όχι ως αυτοσκοπό. Στα πλαίσια αυτά, θα μπορούσαμε να πούμε πως, προσωποποιούν στον ξένο Κυρίαρχο το *κοινωνικά άδικο*. Η βασική αντίληψη αυτή, που σε πολλές προεκτάσεις της θα λέγαμε πως επικοινωνεί με τον (ουτοπικό) σοσιαλισμό, αποτέλεσε, κατά κάποιον τρόπο, την πρώτη κοιτίδα των αγώνων της κοινωνικής αμφισβήτησης στην Ελλάδα, και έμμεσο πρόγονο των αντίστοιχων οργανώσεων που παρατηρούμε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα όπως τον Σοσιαλιστικού Ομίλου Κερκύρας.

Από την άλλη, η αντίληψη των «ύστερων» Ριζοσπαστών, αντιμετωπίζει την εθνική ένωση ξεκάθαρα ως αυτοσκοπό αποκομμένο από τις υπόλοιπες κοινωνικές προεκτάσεις που της είχαν προσδώσει οι πρώτοι εκφραστές της. Αν θεωρήσουμε πως κάθε πολιτική θέση πατάει πάνω σε μια υπαρκτή κοινωνική τάση στην περίπτωση μας, εντοπίζεται μια εξόχως προβληματική κατάσταση, γιατί το ίδιο επίδικο-η ένωση-, εκφρασμένο εντός θεωρητικά κοινών ορίων- το κόμμα των Ριζοσπαστών-, αποκτά ριζικά διαφορετικό χαρακτήρα. Από το πρόβλημα αυτό μπορεί να μας βγάλει η υπόθεση, ότι το κόμμα των Ριζοσπαστών, τέκνο και φορέας της αστικής τάξης, στεγάστε, εκτός από κοινωνιστικές, και παραδοσιακά αστικοφιλελεύθερες προκείμενες.

Προσωπική μου άποψη είναι πως το κομμάτι αυτό της αστικής τάξης απέβλεπε στο ότι η ένωση με την Ελλάδα θα επέφερε 1) την βελτίωση των αντικειμενικών συνθηκών παραγωγής, με την ευχέρεια που θα του δίνονταν να παράγει αυτοβούλως, και όχι με την προϋπόθεση της σύμφωνης γνώμης του

αρμοστή, το επιθυμητό νομικό, κοινωνικό, και οικονομικό πλαίσιο λειτουργίας 2) την δημιουργία ενός κρατικού φορέα με αυξημένες δυνατότητες σε σύγκριση με το κράτος των Ιονίων, και τέλος 3) μια, πάλι de facto και εκ βάθρων αναδιανομή της νομής της εξουσίας και οριστικής απαλλαγής από την νομοκατεστημένη αριστοκρατία της γής. Όσο οι συνθήκες ωριμάζουν και το επίδικο της ένωσης φαντάζει πιο άμεσο, οι, στην πραγματικότητα, μάλλον ασύμβατες μεταξύ τους, επιδιώξεις των δύο μερίδων του κόμματος γίνονται εμφανέστερες. Η αύξουσα ιδεολογική απόσταση, θα μπορούσαμε να πούμε πως λαμβάνει υλική υπόσταση στην ρήξη του Ριζοσπαστικού κόμματος. Η αποδοχή της παραπάνω συλλογιστικής, μπορεί να επιτρέψει την ανάλυση της μεταβολής της αντίληψης των Ριζοσπαστών περι του εθνικού, από τις πρωταρχικές θέσεις του κόμματος προς μια Μεγαλοϊδεατική αντίληψη.

Η θέση αυτή θεωρώ πως μπορεί να συνδυαστεί με την γνώση που έχουμε για ευρωπαϊκά τεκταινόμενα. Η «Ανοιξη των λαών» είναι το σημείο ανατροπής του παραδοσιακού τριγώνου εξουσίας(Αστοί και Κατώτερα στρώματα ενάντια στην Συντήρηση). Μετά από αυτό το σημείο καμπής η εναντίωση των Εργατών και των Ριζοσπαστικών(μετέπειτα σοσιαλιστικών) στοιχείων της αστικής τάξης εξακολουθεί να εκφράζεται ενάντια στην Συντήρηση, την οποία, ωστόσο, υπερασπίζεται η παραδοσιακή αστική τάξη. Η αστική τάξη έχει αποκτήσει την κοινωνική Ηγεμονία και ο στόχος πλέον έχει μεταβληθεί, θέτοντας ως πρώτιστο μέλημα της την «συντήρηση» της στην θέση αυτή, και συνάμα την εξυπηρέτηση, των καθευατό δικών της συμφερόντων. Αντιτίθεται έτσι εμπράκτως στα αιτήματα των, μέχρι πρότινος, σύμμαχων κατώτερων τάξεων.

Με τρόπο παραπλήσιο και στην επτανησιακή περίπτωση, το μικτό πολιτικό μόρφωμα(το Ριζοσπαστικό Κόμμα) το οποίο πρεσβεύει την συμμαχία των αστών με τους Ριζοσπάστες και τα κατώτερα στρώματα⁴³ διαρρηγνύεται. Ενδείκτης της μετάβασης αυτής είναι η μη αναγνώριση από τους «νέους» Ριζοσπάστες ούτε του ευρωπαϊκού 1848 αλλά ούτε και της αγροτικής επανάστασης του 1849 στην Κεφαλονιά. Δεν μπορούμε ωστόσο να αποκλείσουμε και τούτο. Η διεκδίκηση της πολιτικής Ηγεμονίας, από την πλευρά των «νέων» Ριζοσπαστών, με την επίτευξη της ένωσης, ενδέχεται, τέλος, να αποτελεί, πέραν των άλλων, και μια προσπάθεια ανταγωνισμού των επιμέρους μερίδων της αστικής τάξης για την κυριαρχική κτήση

⁴³ Ας μην ξεχνάμε πως στο κόμμα των Ριζοσπαστών περιλαμβάνονταν, εκτός από παραδοσιακά αστικά στοιχεία, όπως γιατρούς, δικηγόρους, εμπόρους, λόγιους και εκπροσώπους των εργατών και των γεωργών.

της εξουσίας. Τα συμπεράσματα αυτά ωστόσο χρήζουν περεταίρω διερεύνησης, και πολύ εκτενέστερης οικονομικής και κοινωνικής μελέτης.

Είναι δύσκολο να πούμε αν η ένωση των Επτανήσων υπήρξε πραγματικά ευεργετική για τους δυο συμβαλλόμενους. Το τέλος της «Νομπελέτσιας» και του όλου κοινωνικού συστήματος, ήρθε να συνδυαστεί με μια σταδιακή- μα υπαρκτή- υποβάθμιση της κοινωνίας. Από την ιστορία των Ριζοσπαστών αξίζει να κρατήσουμε το πώς το ιδεαλιστικό και ρομαντικό των κοινωνικών αγώνων πάτησε, ρίζωσε και εξελίχθηκε στην Ελλάδα. Για κλείσιμο ας μείνουν στον αναγνώστη τα λόγια του Ποιητή που απαθανάτισε, μάλλον με αξιομνημόνευτη ομορφιά, μια εικόνα από την ζωή των καταπιεσμένων.

*“Παρ ' ένα σβώλο Μήτρο,
και διώξε εκείνα τα σκυλιά που μού χαλούν το φύτρο.
Ο κερουλάτης έφαγε τ ' άχαρα δάχτυλά μου
και στην αλειροπόδα μου έλυώσαν τα ήπατα μου.
Δυο -μήνες έρεψα εδεδώ εσάπησα στη νόπη
μ ' αρρώστια, με γεράματα! Βάσανα, νηστεία, κόποι
γι ' αυτό το έρμο το ψωμί! Καί τώρα που προβαίνει
ο γουρό, χολάτο από τη γη, που πριν το φαν, χορταίνει
τα λιμασμένα μου παιδιά, να το πατούν εμπρός μου
με τόση απίστευτη απονιά, οι δυνατοί του κόσμου;”*

*Αριστοτέλης Βαλαωρίτης(1824-1879)
Ριζοσπάστης Βουλευτή*

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Dakin, Douglas. *Η ενοποίηση της Ελλάδας 1770-1923*, Αθήνα, ΜΙΕΤ, 1998

Ιόνιοι Νήσοι - Ιστορία και πολιτισμός, Περιφέρεια Ιονίων Νήσων, 2007.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τομος ΙΓ. Αθηνά, Εκδοτική Αθηνών, 1977

Κλημη, Οδυσσέα Καρόλου ΧΡ. *Ιστορία Νήσου Κέρκυρας*, Αθήνα, Εκδόσεις τυπωθήτω, 2002.

Λεοντσίνης, Γεώργιος Ν. *Ζητήματα Επτανησιακής Κοινωνικής Ιστορίας, Τομος Α*. Αθήνα, Αφοί Τολίδη, 2003

Μοσχονά, Παναγιώτη (επιμέλεια).. *"Το Ιόνιο Κράτος : 1815-1864", (Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας, Κέρκυρα 21-24 Μαΐου 1988)*, Αθήνα, Εκδ. Κέντρο Μελετών Ιονίου, 1997

Ροντογιάννη, Παναγιώτη, Γ., *Ιστορία της Νήσου Λευκάδας*, Αθηνά, Εταιρεία Λευκάδιων Μελετών, 2006

Το Ιόνιο, Περιβάλλον– Κοινωνία–Πολιτισμός, Πρακτικά Α΄ Συμποσίου του Κέντρου Μελετών Ιονίου (15-17/10/1984), εκδ. Κέντρο Μελετών Ιονίου, Αθήνα 1984

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Ministry of Foreign Affairs in Greece- Service of Historical Archives. *The Foundation of the Modern greek State –Major treaties and Conventions 1831-1947*, Athens, Kastaniotis Edition, 1999